

ГРУЈО НОВАКОВИЋ

УСТАНАК НА РОМАНИЈИ И ПРВЕ АКЦИЈЕ

Дани капитулације. Колоне југословенске војске пролазе Романијом. Остављени од официра, војници бесциљно тумарају планином и повлаче се незнано куд. Преко Романије прошао је краљ и влада са крвницима из Главњаче. Настаје опште расуло. Код села Понора један читав пук баца оружје. Сељаци са Романије гледају распадање једног трулог здања. Наши другови прикупљају оружје. Велики број сељака има сакривено оружје и муницију. Комунистичка Партија дала је директиву да се не предају пушке, јер ће ускоро затребати.

У првим данима окупације у овом крају, иако су усташе биле активне, а становништво није показивало наклоност према новом режиму, није било масовних убијања и терора. Али, не задуго. Просташки настројен Шаника Цугоје са Крама, почео је да ровари против напредног покрета и угледнијих људи. Ухватио је везу са усташким главешинама у Сарајеву и постављен је за стожерника на Краму. Већ први дани његовог стојеровања почели су у знаку насила. По његовом наређењу сељаци су морали да масовно иду на присилан рад. Најчешће су вукли камен и оправљали цесте којима су се служиле њемачке трупе.

Организација КПЈ на Романији и Гласинцу одржавала је сталну везу са Сарајевом. У то вријеме организацијом је руководио друг Данило Ђокић. Везу са Сарајевом најчешће је одржавао Мирко Боровчанин, који је и присуствовао партиском савјетовању у Сарајеву. На овом савјетовању преношене су директиве ЦК КПЈ о припремању устанка. Партиска организација је водила евиденцију о скривеном оружју.

Комунистичка Партија је на Романији и Гласинцу имала врло велики број симпатизера. Преко њих су партиске ћелије спроводиле линију Партије и објашњавале потребу и перспективе борбе против непријатеља. Међу сељацима владало је расположење за устанак.

Припреме које је вршила романиска партиска ћелија нису биле само локалног карактера. Организација је држала везу и са удаљенијим крајевима. Светозар Косорић из села Кусача код Хан Пијеска био је стално и поуздано упориште у том крају. Организација се у околини Рогатице ослањала на другове Мију Хоџића и Рагиба Џинду.

Романија је била спремна. Њене мрке шуме криле су у себи тајну једног буђења. Високе стијене, што блијеште на сунцу црвеним бојама, чекале су само први глас устанка па да га бескрајним ехом пренесу у сумагличасте даљине. Сваки шумарак носио је у себи завјеру људи ријешених да упале лучу народног гнева.

У једном шумарку код села Боровца комунисти су одржали састанак. Говорило се о припремама за устанак. На Романију је тада, први пут, изишао и Славиша Вајнер-Чича, касније прослављени командант Романиског одреда. Дневни ред састанка: посљедње припреме за дизање устанка на Романији и Гласинцу. Пригушени, озбиљни гласови говорили су: у селима има пушака, митраљеза, муниције... за устанак влада велико расположење... сви су ријешени... нико неће затајити...

Одломке разговора, ухваћене у шуштању грана, преносио је шапутава жамор широм планине. Ријечи о жељи и судбини једног народа.

Дубоко у ноћ мала група се разишла. Договор је био: 21 јула устанак на Постјен Пољу на Романији.

Тог дана, 21 јула 1941 године, све се одвијало по договору. Људи су долазили са разних страна. На састанак су дошли Чича, Павле Горанин, Данило Ђокић, Мирко Боровчанин, Миленко Витомир, Јово Јанковић, Грујо Новаковић, Перо Косорић, Оскар Данон, Томо Мајкаловић, Слободан Кезуновић и други.

На састанку у Постјен Пољу одлучено је да се почне са оружаном акцијом. Од присутних сељака формиране су прве партизанске групе, десетине. За команданта Романиског одреда проглашен је Славиша Вајнер-Чича, а за комесара Павле Горанин-Илија. У штаб је ушао и Јово Цуго (Оскар Данон). На скупу у Б. Варагама одређени су командири група.

На првом састанку штаба Романиског партизанског одреда стварао се план за прву акцију партизана. Одлучено је да се нападне жандармериска станица Жљебови и зграда општине у Соколовићима. Чича је са једном групом одређен да нападне жандармериску станицу, док ће комесар одреда Павле Горанин водити другу на општину у Соколовићима. За дан напада одређен је 12 август. Група треба да се по ноћи привуче касарни. Бомбаша су одређени да почну напад. Сваки треба да кроз прозор касарне убади по једну бомбу, а остали да отворе ватру, сваки на прозор за који је одређен, и онда да упадну у касарну.

Напади су извршени по плану. Касарна је демолирана, а општина заузета. Исте ноћи можда је какав њемачки или усташки официр у Рогатици бјеснио што никако не може да добије телефонску везу преко Романије. Група Слободана Кезуновића прекинула је све телефонске и телеграфске везе са Рогатицом. Још једна група парти-

зана нашла се те ноћи на истом задатку. Она је спријечила сваку могућност телефонског извјештавања Сарајева о ситуацији на Романији.

У граду су те ноћи још увијек мирно спавали. Улицама Сарајева крстариле су безбрижне патроле Њемаца и усташа и не слутећи да на тамним масивима ове планине што се у љетној ноћи може тек једва назрети букти пламен устанка.

Ове прве акције Романиског партизанског одреда брзо су се прочуле на ширем подручју и имале су значајно дејство код народа. Послије ових акција групе су се пребациле код Праче. Ријешено је да се формирају партизанске десетине и да крену на своје секторе.

Формирано је више десетина — које су добиле задатке да се пребаце у крајеве гдје је требало да окупљају људе у партизанске јединице и да самостално воде акције.

Једна је упућена према Вишеграду на Семећ и Борику. Њу је водио Данило Ђокић. С њим је пошао из села Гучева Ратко Јовичић и још неколико одабраних младића. Они су заузели жандармериску станицу на Семећу и дејствовали у том крају. Једна група је упућена на правац Хан Пијесак — Деветак — Копите. С њом су били Грујо Новаковић и Светко Фуртула.

Остале десетине биле су распоређене по Романији и Гласинцу и према Горажду, око жељезничке пруге. Такође је једна десетина бораца упућена на терен Јахорина — Калиновик ради вођења акција и повезивања са нашим друговима који су се налазили на том терену. Ову групу је водио Перо Косорић. С њим се налазио и Слободан Кезуновић. Све ове групе водиле су важне акције. Из њих као и других јединица које су касније формиране развио се познати Романиски партизански одред — који је извео крупне војничке акције, ослободио велики дио територије, и имао, кад је био најмасовнији, око 2.500 бораца.

Борбе овог одреда, његових бораца и руководилаца, а нарочито његовог команданта Славише Вајнера-Чиче, ушле су у историју као значајне странице Народноослободилачке борбе као и у народну легенду.

Дуго су на том терену били Светозар Вукмановић-Темпо, који је упућен од ЦК Југославије ради организовања Народноослободилачке борбе у Босни и Херцеговини и Родољуб Чолаковић. Исто тако, од почетка борби па до краја 1941 године, налазили су се на том терену другови из Покрајинског комитета Босне и Херцеговине: Исо Јовановић, Васо Мискин-Црни, Угљеша Даниловић, Авдо Хумо, Хасан Бркић и Бориша Ковачевић.

Једна група партизана налазила се код куће Тома Мајкаловића. Ту је провела један дан, а навече је кренула у акцију. Већ идућег дана, око два сата послје пола ноћи, код Хан Дервенте одјекнула је експлозија. У ноћ је сукнуо пламен. Горио је мост.

Један сат касније друмом према Мокром кретала су се коњска кола са чудним путницима. Кола су застала пред жандармериском

касарном у Мокром. Стражар је био збуњен, није знао о чему се ради. Момир Копривица, сељак-борац са Гласинца, подигао је пушку и опалио. Стражар је пао. Запраштале су бомбе. Сањиви жандарми тумарали су збуњено од прозора до прозора. Томо Мајкаловић и Перо Косорић већ су продрли у касарну. Њихов муњевити препад још више је збунио жандарме. Три жандарма лежала су на поду. Партизани су били у приземљу зграде. Са спрата су жандарми дали отпор. Освајана је соба по соба. Нађена су два рањена жандарма. Командир станице био је такође рањен и заробљен. У једној соби неко је пуцао испод кревета. Томо Мајкаловић се занио. Затетурао је. Руке су се припилале уз слабине. Био је рањен. Пуцао је жандармериски поднаредник. Брзо је ликвидиран. Касарна је била освојена. Партизани су скупљали плијен. Тридесет пушака, неколико сандука муниције, десетина пиштоља, маст, шећер, брашно, био је богат плијен ове акције. И једно изненађење. У једном сандуку, затрпан брашном, био је један жандарм. Преплашен и до крајности збуњен. Онако збуњен и дрхтав, сав побелио од брашна, пружао је смијешну слику. У касарни у којој се још увијек ширио мирис крви и барута настао је општи смијех.

— Богами, силна си ти заштита окупатору — добаци један борац, мјерећи потсмјешљиво преплашеног жандарма.

Партизанске јединице, ојачане већим бројем нових људи, тек што су се биле скупиле на Смиљеву Пољу код Пурковића куће, кад је осматрач јавио: „Путем се креће камион натоварен муницијом“.

Чича је позвао Перу Косорића и наредио му да са својом групом од 14 људи, која се спремала да крене према Калиновику ради формирања калиновског одреда, сиђе на друм и уништи камион са муницијом.

Група је одмах кренула. Скривена густом маглом спустила се неопажено до школе. У највећој тишини борци су распоређени. Милош Ђокић одређен је за бомбаша, а Кезуновић и Богдан Одовић запосјели су спрат школе са задатком да пуцају на шофера. Остали су заузели засједу око школе и код једног дрвљаника. Из магле већ се јасно чуло бректање мотора. Настала је тишина, онај мук који испуњава све прије нечега што се очекује. Сви су напето слушкивали. Руке су чврсто стискале кундаке пушака. Бректање је бивало све ближе и гласније. Одједном се из магле, умјесто камиона са муницијом, појави велики аутобус пун Њемаца. Изненађење није било пријатно. Засједа није примјећена. Аутобус је био већ сасвим близу. Са прозора школе плануо је пуцањ. Шофер је био погођен. Аутобус је скренуо у јарак и преврнуо се. Са обје стране осула је паклена ватра. Убрзо је дојурио још један камион. Из њега су поскакали Њемци. Почеле су да праште бомбе. У том часу чуло се и штектање тешког митраљеза. Стигао је на малом камиону. Немаца је било много више него наших. Одовић и Кезуновић успјели су да искоче из школе. Морали смо се повлачити. Једна група са Пером Косорићем повукла се према једном шумарку. Тамо се испречила жичана ограда. Узмицати се није имало куд. Друга група се повукла према

једној долини коју су окружавале стијене. Приликом пребацивања један друг је рањен. Немци нас стално засипају неиздржљивом кишом челика. У једном моменту Ђорђе Ерић се подигао и великом брзином потрчао преко чистине. Немци су га засули рафалима. Чинило се да сви пуцају само на њега. Зрна су му фијукала око ушију, ногу, руку. Неким пуким случајем успио је да умакне. Знали смо да то значи спас за све. Убрзо нам је стигло појачање. Мокрањска чета, тек основана, ступила је у борбу. Са њима су стигли Чича и Слободан Принцип-Село.

Битка се распламсавала. Диверзантска акција претворила се у велики окршај. Већ по околним увалинама почиње да се спушта ноћ, а романиске стијене још увијек одјекују од праска пушака и ручних бомби. Око осам сати стиже још једна чета са Павлом Горанином и Радом Хамовићем. Њемци се повлаче.

Већ је десет сати на вече. Романиска ноћ постала је опет тиха. Још само прасне покоји пуцањ, задрхти тишина од њега, а звук полако нестаје у далеком, све слабијем одјеку. Уз тихи шapat другови прегледају бојиште. Заплијењен је пушкомитраљез „шарац“, око 30 пушака, доста муниције и другог материјала. Двадесетак Њемаца расуто је по путу. Двојица су заробљена, тешко су рањени. Наши губици: четири друга погинула и седам рањених. Борци препознају међе погинулим Радивоја Цицмила, Ратка Мачара, Пеју Беатовића и Груја Караџића.

Кораци партизанске колоне нестају у ноћи. Бојиште остаје пусто. Тек покатакд, кад колона избије на чистину, оцртавају се силуете бораца на свијетлом небу и опет нестају у мрак. Не прати их пјесма. Помисао на четири изгубљена друга стеже борцима и грло и срце. Само бат корака одзвања планинском тишином као монотона и болна симфонија погинулим друговима. И она постаје све тиша.